

ANTON ÇEHOV'UN SAHALİN ADASI İZLENİMLERİ

Zümrüt ZEREN

Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Slav Dilleri ve Edebiyatları, Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı,
zumrutzeren@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4845-8841

Zeren, Zümrüt. "Anton Çehov'un Sahalin Adası İzlenimleri". idil, 118 (2025/3): s. 491–499. doi: 10.7816/idil-14-118-05

ÖZ

19. yüzyıl Rus edebiyatının önde gelen yazarlarından Anton Pavloviç Çehov, 1890 yılında Rusya'nın en büyük adası olan Sahalin'e gerçekleştirdiği uzun yolculuğun ardından "Sahalin Adası" adlı yapıtını kaleme alır. Çehov, Sahalin yolculuğu esnasında edindiği gözlem ve izlenimlerini, kendi geliştirdiği sistematik bir yöntem doğrultusunda belgeleyerek, bu verileri eserinin temel dayanağı hâline getirmiştir. Nesnel bir gözlemci tutumla kaleme alınan bu yapıt, yalnızca edebi bir metin olmanın ötesinde, sosyolojik ve bilimsel bir belge niteliği taşımaktadır. Yazar, resmî belgeler, istatistiksel veriler, anlatı kurgusuyla örülmüş anekdotlar, bireysel portreler ve doğa betimlemelerini yapısal bir bütünlük içerisinde sunmuştur. Eserde, Sahalin'in tarihi, coğrafi ve fiziki özelliklerinin yanı sıra toplumsal, sosyoekonomik ve ahlaki yapısı da kapsamlı bir biçimde analiz edilmiştir. Bu çalışmada, öncelikle söz konusu yapıtın biçimsel ve sanatsal özellikleri ele alınmıştır. Eserde yer alan kürek mahkûmları ve yerleşimcilerin yaşam koşulları, ceza ve hapishane sistemi, çalışma düzeni, ekonomik yapı, kadın ve çocukların toplumsal konumu ile eğitim ve sağlık hizmetleri gibi temel toplumsal unsurlar incelenerek, 19. yüzyılın sonunda Çarlık yönetimi altındaki Sahalin Adası'nda sürdürülen sürgün yaşamı, toplumsal, siyasal ve ekonomik boyutlarıyla kapsamlı biçimde ortaya konmuştur.

Anahtar kelimeler: 19. yüzyıl Rus Edebiyatı, Çehov, Sahalin Adası, gezi notları, sürgün

Makale Bilgisi:

Geliş: 12 Nisan 2025

Düzeltilme: 25 Mayıs 2025

Kabul: 3 Haziran 2025

© 2025 idil. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

Sahalin Adası, Japon Denizi ile Ohotsk Denizi arasında yer alan Rusya'nın en büyük adasıdır. 19. yüzyıla kadar Sahalin'in bir yarımada olduğu düşünülmüştür. 1849'da Amiral Gennadiy İvanoviç Nevelskiy'in 'Baykal' adlı gemiyle yaptığı keşif sonucunda Sahalin'in bir ada olduğu ortaya çıkmıştır (Vısokov vd., 2008: 348). Bu keşifle birlikte Rusya'nın Pasifik Okyanusu'ndaki etkisi artmış ve böylece Sahalin Adası için yeni bir dönem başlamıştır. 19. yüzyılın ilk yıllarından itibaren, Japonya ve Rusya arasında bir sorun haline gelen Sahalin, iki ülke arasında 26 Ocak 1855'te imzalanan "Simodskiy Antlaşması" ile birlikte güney kesiminde Japonya, kuzey kesiminde ise Rusya olmak üzere iki ülkenin fiili etki alanına dönüşmüştür. Söz konusu antlaşmadan yirmi yıl sonra 25 Nisan 1875'te ise, iki ülke arasında imzalanan "Peterburg Antlaşmasıyla" Sahalin'in tamamı Rusya'nın yönetimi altına girmiş, Japonya'ya ise karşılık olarak Kuril Adaları bırakılmıştır (Vısokov vd., 2008: 358).

19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın başlarında Sahalin Adası, kapitalizm çağına adım atan Rusya'nın yalnızca dış politikasında değil, aynı zamanda iç politikasında da önemli bir yer işgal etmiştir. 1861 yılında Rusya'da serfliğin kaldırılmasıyla birlikte ülkede sosyoekonomik alanda yeni adımlar atılmıştır. Ancak bu büyük reform, istenilen ölçekte gerçekleştirilememiş ve pek çok olumsuz sonuç doğurmuştur. Köylülerin topraktan yoksun bırakılmasıyla devrimci hareketler ve iç isyanlar baş göstermiştir. Köylülerden kentlere yaşanan göç dalgasıyla birlikte işsizlik ve yoksulluk artmıştır. Tüm bu etkenler ülkedeki suç oranının da artmasına sebep olmuştur. Suç oranındaki artışın neticesinde Çarlık, doğu sınır bölgelerine sürgün uygulamalarını genişleterek yeni sürgün yerleri belirlemiştir.

Yeni sürgün yerlerinden biri de Sahalin Adası olmuştur. Adanın sürgün yeri olarak seçilmesinin birden çok sebebi vardır: Mahkumlar sayesinde Rus nüfusu artacak ve böylelikle adanın Rusya'ya olan aidiyeti güçlenecektir; suçluların tek bir bölgede toplanmasıyla giderler azalacaktır; coğrafi konumu sayesinde ana karaya gerçekleşebilecek firarlar engellenecektir ve son olarak adanın sahip olduğu zengin maden kaynaklarından biri olan kömürün, Rus filosuna tedarigi ve komşu ülkelere ihraç edilmesiyle ekonomik fayda sağlanacağı düşünülmüştür (Çehov, 2023: 177).

18 Nisan 1869 tarihinde Çar II. Aleksandr tarafından, Sahalin'in resmi olarak kürek mahkûmiyeti ve sürgün yeri olarak belirlenmesini sağlayan "Kürek Mahkûmiyeti İşlerinin Düzenlenmesine İlişkin Komite Tüzüğü"nü onaylanmıştır. Bu tarih, adanın resmi olarak sürgün yerine dönüştürülmesinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Vısokov vd., 2008: 359). 1876'da ilk hapisanenin inşa edilmesiyle Due, Sahalin'deki sürgünün merkezi haline gelmiştir. Hükümetin adayı kolonileştirme politikasında yalnızca mahkumlara yer verilmemiştir. Bu amaç doğrultusunda, 1869 yılında Tobolsk ve İrkutsk'dan yirmiden fazla özgür aile adaya getirilmiş ve adanın güney kesiminde yeni yerleşim yerleri kurulmuştur. Ancak aileler adada kalıcı olarak tutunamamıştır. Bu durumun asıl sebebi, adanın coğrafi konumu ya da iklimin sertliği değil, yönetimin iskân politikasını doğru bir şekilde uygulayamamasından kaynaklanmıştır (Vısokov vd., 2008: 360).

Sahalin Adası'nda Anton Çehov: Yolculuk, Gözlem ve Gerçeklik

19. yüzyılda Sahalin Adası, Rusya'da kimsenin ilgisini çekmeyen, bilinmezliklerle dolu bir yerdir. Böyle bir dönemde Rusya'da edebi çevrelerde büyük bir üne kavuşmuş olan Anton Çehov'un (1860-1904) Sahalin Adası'na gitme kararı alması ailesi ve yakın çevresi tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Çehov'un bu yolculuğa çıkma isteğinin altında birden çok sebep olduğu düşünülmektedir. Bunlardan ilki, 1889 yılının Haziran ayında yazarın çok sevdiği ressam kardeşi Nikolay Çehov'un vefatıdır (Zafer, 2002: 28). Diğer bir sebep ise yazarın, sanatında yeni arayışlara yönelme arzusudur. Son olarak hümanist bir yazar olan Çehov, Rus halkına karşı toplumsal sorumluluk hissiyle Sahalin'e ve orada yaşanan acı gerçeklere dair kamunun ilgisini çekmek ve toplumsal bir yankı uyandırmak istemiştir (Yermilov, 1949: 228). Çehov, 9 Mart 1890 yılında A. S. Suvorin'e yazdığı mektupta, Sahalin'e dair şu sözleri dile getirir:

Milyonlarca insanı hiç düşünmeden, barbarca, boş yere çürüttük; insanları soğukta prangaya vurup on binlerce kilometre uzağa, sürgüne gönderdik, frengi hastalığını yaydık, ahlaklarını bozduk, suçlu sayısının artmasına neden olduk ve tüm sorumluluğu yalnızca kırmızı burunlu hapisane gardiyanlarına yükledik. Oysa bugün Avrupa'nın aydın çevreleri, bu sistemin esas sorumlusunun yalnızca gardiyanlar değil, tüm toplum olduğunu bilmektedir; ancak biz bu gerçeğe kayıtsız kalıyoruz (Çehov, 1976: 32).

Çehov, yolculuğuna büyük bir titizlikle hazırlanır. Sürgün, Sibiry ve Sahalin hakkında Rusça, Almanca ve Fransızca makale ve denemelerin yanı sıra tarih, etnografya, jeoloji, biyoloji, coğrafya, ceza hukuku, hapisane

yönetimi, meteoroloji ve istatistik gibi pek çok farklı bilim dalına dair kitaplar okur, araştırmalar yapar. Yazarın okuduğu kitapları not ettiği defterde altmış beş eser başlığı yer aldığı ve çalışmaları ilerledikçe bu listenin iki katına çıktığı bilinmektedir (Stanko, 2009: 56).

Moskova, Sahalin Adası'na toplam 10 bin verst uzaklıktadır ve 1890'da Sibirya'ya uzanan demiryolu henüz tamamlanmamıştır. Bu da yazarın, yolculuğunun büyük bir kısmını at arabasıyla geçirmek zorunda kalacağı anlamına gelmektedir. Çehov'un verem hastası olması bu yolculuğu onun için daha da tehlikeli yapan bir diğer etkidir (Stanko, 2009: 59). Henüz otuz yaşında olan Çehov, yola çıkmadan önce bir mektubunda şöyle der: *"Sanki savaşa gidiyormuşum gibi hissediyorum... Boğulmam ya da benzeri bir şey olması hâlinde şunu unutmayın ki, sahip olduğum ve gelecekte sahip olabileceğim her şey kız kardeşime aittir"* (Çehov, 1976: 32).

Çehov, 21 Nisan 1890 yılında Moskova'dan ayrılır. Yolculuğu sırasında Ural dağları, Sibirya bozkırları ve Tayga ormanlarını geçerek yaklaşık üç ay sonra 11 Temmuz'da Sahalin'in Aleksandrovskiy bölgesine adım atar (Gitoviç, 1955: 268). Anton Çehov, adaya gelir gelmez dönemin Genel Valisi Baron Andey Nikolayeviç Korf'dan gerekli izinleri alarak çok yoğun bir çalışma düzeni içerisine girer.

Çalışmalarını daha sistematik hale getirmek ve gözlemlerini kayıt altına almak adına on üç maddeden oluşan bir "bilgi istatistik formu" oluşturur. Yazarın kendisi tarafından oluşturulan bu form; yerleşim yeri, adres, unvan, ad, soyad, yaş, din, doğum yeri, Sahalin'e geliş yılı, meslek, okuryazarlık durumu, medeni hâl, devlet desteği alıp almadığı ve sağlık durumu ya da hastalık bilgisi gibi çok sayıda ayrıntılı kategoriyi içermektedir. Yazarın araştırma süreci, istatistik bilgi formunun hazırlanması, formun pratikte kullanılması, sonuçların analizini ve yorumlanmasını kapsayan üç aşamadan oluşmaktadır. Bu araştırma yöntemi, Çehov'un gözlemsel gerçekliğe ve nesnel veriye verdiği önemi gösterirken, onun edebi kimliğinin yanı sıra güçlü bir araştırmacı ve gazeteci olduğunu da ortaya koymaktadır (Stanko, 2009: 76).

Sahalin Adası'ndaki bireylerin yaşam koşullarını bilimsel bir titizlikle kayıt altına alan bu form, döneminin ötesinde bir sosyolojik inceleme aracı olarak değerlendirilmiştir. Adada geçirdiği üç ay boyunca her bir köyü, her bir izbayı dolaşp yaklaşık on bin kişiyle görüşen Çehov: *"Sahalin'in bir tek hükümlüsü, bir tek kolonu yok ki, benimle konuşmuş olmasın"* ifadesinde bulunur (akt. Troyat, 1987: 148).

Yazarın, ada sakinleri ile yaptığı görüşmeleri kayıt altına alma amacı yalnızca nüfus sayımı yapmak değildir. Hükümetin adayı kolonileştirme politikasının ne kadar etkili ve doğru olduğunu istatistiksel verilerle açığa çıkarmak istemiştir. Örneğin, istatistik formunun 5. maddesinden yola çıkarak adadaki genç nüfusun özellikle erkek genç nüfusun azlığına dikkat çeker. Bu sonuç, genç neslin adada yaşam sürdürmek istemediğini, bir fırsat bulur bulmaz anakaraya göç ettiklerini göstermektedir. Formun 11. maddesi adadaki evliliklerin yarısının gayri meşru olduğu gerçeğini yansıtır. Bu da kolonideki toplumsal düzendeki, ahlaki değerlerin bozukluğunun bir göstergesidir. 12. maddeye göre ise ada sakinlerinin kendi geçimlerini sağlayabilecek durumda olmadığı gözler önüne serilmiştir (Stanko, 2009: 78). Yazarın elde ettiği veriler, hükümetin kolonileştirme politikasının başarısız olduğunu ve bölgedeki sosyoekonomik sorunların çözülemediğini doğrular niteliktedir.

Belgesel Gerçekliğin Edebi Yorumu: "Sahalin Adası"

Anton Çehov, Sahalin yolculuğu boyunca edindiği gözlem ve izlenimlerinden yola çıkarak gezi notları türünde "Sahalin Adası" (Ostrov Sahalin) adlı büyük yapıtını kaleme alır. Eser, 1893'te "Russkaya mısıl" adlı dergide yayınlanmaya başlar ve eserin sansürsüz, tam hali ise 1895 yılında okuyucuyla buluşur. Çehov, eserin başlığında gezi notları ifadesini kullanarak eserin türüne dair bir açıklama yapmasına rağmen, bu konu hakkında uzun yıllar boyunca araştırmacılar arasında fikir ayrılıkları yaşanmıştır. Kimi araştırmacılar bu eserin sadece bilimsel bir çalışma olduğunu ve sanatsal hiçbir öge barındırmadığını dile getirmiştir. Ancak Araştırmacı İgor Nikolayeviç Suhih, yapıtın ne bütünüyle bilimsel bir çalışma ne de kurgusal bir edebî metin olarak sınıflandırılabileceğini belirtir (Suhih, 1987: 93).

Eser hem sanatsal hem de bilimsel öğeleri bir arada barındıran özel bir türdür. Çehov, eserini oluştururken nesnel gerçeklikle yetinmeyip, okuyucunun duygusal dünyasında da karşılık bulabilecek bir anlatı düzlemi kurar. Kitabında, resmî belgeleri, istatistiksel verileri, olay örgüsüyle örülmüş anekdotları, bireysel portreleri ve doğa tasvirlerini birbirleriyle uyumlu ve organik bir bağ içerisinde sunmuştur. Bu bütüncül yaklaşım, onun hem bilimsel hem sanatsal yöntemleri eşzamanlı biçimde kullandığını göstermektedir (Provatorova, 2017: 67).

Eserdeki anekdotlar, not tarzında kaydedilmiş bireysel anlatılardır. Bu anlatılar, eserde işlenen temaların somutlaştığı bağımsız yapılar olarak da değerlendirilir. Nitekim Sahalin Adası'nın yalnızca sayısal veriler ve dipnotlarla örülmüş bir gözlem raporu olarak algılanmasının temelinde, bu anekdotların işlevinin göz ardı edilmesi

yatmaktadır. Oysa bu kısa anlatılar, esere yalnızca betimsel bir boyut değil, aynı zamanda anlatıdaki içsel tınıyı ve estetik yoğunluğu sağlayan temel yapı taşlarıdır (Suhih, 1987: 85).

Çehov eserinde, Sahalin Adası'na ilişkin resmî söylemlerle örtüşmeyen, çok boyutlu ve nesnel temellere dayalı bir inceleme ortaya koymayı hedeflemiştir. Bu amaç doğrultusunda Çehov, adanın her bir bölgesini gezerek hapisane koşullarını ve yerel yaşamı kayda geçirir. İstatistikî verilerle desteklenen gözlemlerini anlatılar aracılığıyla sunması, esere özgün bir edebî ve belgesel nitelik kazandırmaktadır. Yazar, Rusya'daki kürek mahkumiyeti uygulamasının gerçekçi bir tablosunu çizmek; memleketlerinden koparılacak insanlık dışı koşullarda yaşamaya zorlanan Rus insanının, sert iklim, keyfi idare ve baskıcı otorite altında maruz kaldığı fiziksel ve ahlaki çöküşü görünür kılmak istemiştir. Bu hedefler, anlatının biçimsel düzlemine de doğrudan yansımıştır. Betimlemelerinde olguya dayalı, neredeyse fotoğrafik gerçeklik düzeyinde ayrıntılar kullanılmıştır. Anlatı boyunca belgeler ve tanıklıklar aracılığıyla acının sıradanlaştığı, sessizliğin hüküm sürdüğü bir sürgün dünyası gözler önüne serilmiştir (Provatorova, 2017: 74).

Eserin anlatı yapısında dikkat çeken temel özelliklerden biri, Çehov'un yazar olarak doğrudan yargı bildiren açıklamalardan kaçınmasıdır. Çehov'un anlatıcı konumu, olayları okuyucunun doğrudan deneyimlemesine olanak tanıyan bir yaklaşımla biçimlenmiştir. Eserdeki yazar imgesi, Rusya'nın ve Rus insanının kaderine karşı duyulan tarihsel bir sorumluluğun bilinciyle şekillenmiştir. Çehov eserinde yalnızca bir aktarıcı değil, aynı zamanda Rus toplumunun vicdanını temsil etmektedir (Provatorova, 2017: 84). Çehov'un, çağdaşlarının vicdani duyarlılığını harekete geçirme ve onları toplumsal adaletsizlik karşısında eyleme yönlendirme arzusu, metnin tematik merkezinde yer almaktadır. Yazar, bu bağlamda yalnızca gözlemci konumunda kalmaz; aynı zamanda toplumsal vicdanın sesi olarak okuyucuyla konuşur.

Eser, sanatsal tasarım bakımından iki bölüme ayrılır. İlk on üç bölüm doğa tasvirleriyle yoğun biçimde bezenmiş olup anlatı, yazarın yolculuğunun güzergâhı ve kronolojisi doğrultusunda yapılandırılmıştır. Eserin ikinci kısmını oluşturan son on bölüm ise tematik bir düzleme sahiptir (Suhih, 1987: 83). Bu temalar arasında tarım kolonilerinin işleyişi, kürek mahkûmlarının ve zorunlu yerleşimcilerin statüleri, kadın ve çocukların toplumsal konumları, beslenme ve giyim koşulları, bireylerin ruhsal durumu, ahlaki normlar, suç ve ceza uygulamaları, firar vakaları ile hastalıklar ve ölüm oranları gibi meseleler öne çıkmaktadır. Bireysel ve toplumsal sorunlara odaklanılan bu kısımda, Çehov ada yaşamına dair gözlemleriyle istatistiksel bilgileri harmanlayarak her bir konuyu derinlemesine ele alır. Ancak eserdeki bu biçimsel bölünmenin yanı sıra, metnin bütününde birbirine paralel ilerleyen iki anlatı ekseninin varlığı da göz ardı edilmemelidir; bunlardan ilki Çehov'un bireysel yolculuğunun anlatısı, diğeri ise kürek mahkûmlarının gündelik yaşamlarına dair betimlemelerdir. Sürekli olarak birbirine geçen bu iki anlatı çizgisi, metnin yapısal bütünlüğünü oluşturur ve özgün bir karşıtlık estetiği yaratır.

Sahalin'de betimlenen gerçeklik, trajik, gülünç, iyi ve kötü gibi unsurların iç içe geçtiği çok katmanlı bir yapı içinde sunulur. Çehov'a göre, en baskıcı ve umutsuz koşullarda dahi insanın içinde iyilik, özveri ve sevgi gibi değerler var olabilir. Yazara göre, insan onurunun en yüksek düzeyde aşağılandığı anlar, yalnızca büyük suçlar ya da şiddet sahneleriyle değil, sıradan yaşamın gündelik ayrıntılarında da kendini gösterir (Suhih, 1987: 91). Özellikle 13. bölümün sonunda yer alan ve sembolik anlam taşıyan peyzaj tasviri, Sahalin'in trajedisini doğayla bütünleştirmektedir:

Deniz ilk bakışta soğuk, bulanık ve sürekli uğulduyor; yüksek beyaz dalgalar sanki "Tanrım, bizi neden yarattın?" derecesine kendilerini kumlara vuruyor. Burası büyük okyanus ya da başka bir deyişle pasifik okyanusu. Naybuçi'nin bu kıyısında kürek mahkûmlarının balta sesleri duyuluyor, diğer kıyıda ise uzak Amerika var. Solda sis içinde Sahalin burunları var, sağda da... Etrafta ise tek bir canlı yok, ne bir kuş ne bir sinek (Çehov, 2023: 273).

Eserin son bölümü, Sahalin'deki üç hastaneden biri olan Aleksandrovsk ile ilgilidir. Yazar tarafından bu bölüm, Sahalin sağlık birimlerinin harcamalarına ilişkin istatistik verilerle sonlandırılmıştır. Yazarın seçtiği bu son, eserin tamamlanmamış olduğu izlenimi verir (Provatorova, 2017: 88). Yazar, adaya varış sürecini bütün detaylarıyla aktarır; ancak Sahalin'den ayrılışa dair hiçbir açıklamaya yer vermez. Böylelikle yazar, metnin sonunda hâlâ o coğrafyanın acılarının ve çaresizliklerin devam ettiğine vurgu yapar. Bu anlatı yöntemi, metinsel sürekliliği kesintiye uğratarak anlam açıklığı yaratır ve okuru, çözülmemiş bir hakikatin tanıdığı hâline getirir.

Sahalin Adası'nda Toplumsal Hayat

Sahalin'de, kürek mahkûmu, yerleşimci, köylü ve özgür olmak üzere dört farklı statü bulunmaktadır. Hapishanedeki yaşam, mahkûmların fiziksel ve ruhsal sağlığı üzerinde yıkıcı etkilere yol açar. Toplumsal yaşamdan kopmuş olan birey, zamanla bunalıma girer ve ıslah edilmek yerine topluma yük hâline gelir. Bu gerçeği gören hapishane yönetimi, mahkûmların hapishane dışında da yaşamasına izin verir. Kürek mahkûmunun ceza süresi bittiğinde zorunlu çalışmadan muaf tutulur ve "yerleşimci" statüsüne geçer. Bu statünün daha iyi bir yaşam sunacağı düşünülse de durum tam tersidir. Yerleşimcinin nerede yaşayacağına ada yönetimi karar verir ve bir kısmı mevcut evlere yerleştirilirken diğer bir kısmından kendi evlerini inşa etmesi beklenir ancak ada şartlarında ve maddi imkansızlıklar içerisinde bunun gerçekleştirilmesi çok zordur. Yazar, yerleşimcilerin evsizlik oranının yaklaşık %50 olduğunu dile getirir (Çehov, 2023: 302).

Zorunlu yerleşim olarak geçirilen on yılın sonunda ise "köylü statüsü" kazanılır. Bu statü önemli haklar sağlar. Ancak, Sahalin'de köylü olarak yaşamak da kolay değildir; hapishanelere yakınlık ve yönetim baskısı sürekli tedirginlik hali yaratır. Eski mahkûm yeni köylü, Sahalin'i terk edebilir ve Sibirya'nın herhangi bir yerine yerleşebilir. Ancak mahkûmun kendi memleketine geri dönmesine hiçbir şekilde izin verilmez. Kürek mahkûmları daha çok inşaat, yol yapımı, doğramacılık, marangozluk ve maden işçiliği gibi ağır işlerde çalıştırılır. Bunların yanı sıra hizmetçilik, açıcılık ve devlet dairelerinde işçi olarak da görevlendirilebilirler. Nitekim, adadaki en alt seviyedeki bir kalem memuru bile dilediği kadar hizmetçi tutabilme hakkına sahiptir.

Sahalin'de tarım faaliyetleri de oldukça yaygındır. Pek çok mahkûm, tarımla uğraşarak geçimini sağlamaya çalışmaktadır. Ancak, ada ikliminin sertliği yıl boyunca devam eden yağışlar sebebiyle topraktan istenilen verim elde edilemez. Adanın tarım için uygun olup olmadığı sürekli tartışılan bir konu olsa da yönetim bu konuda geri adım atmaz.

Balıkçılık da adada oldukça yaygındır ancak mahkûmlara balık tutma konusunda herhangi bir eğitim verilmemesi ve en iyi balık tutma alanlarına hapishanelerin inşa edilmesi gibi sebeplerden ötürü çok kısıtlı bir alanda balıkçılık faaliyetleri yürütülür.

Sahalin'de kunduz, ayı, kurt, vaşak ve şahin gibi pek çok hayvan türüne rastlanılır. Böyle geniş bir faunaya sahip bir adada avcılığın yaygın olduğu düşünülse de Çehov'un gözlemlerine göre, avcılık beklenen gelişimi gösterememiştir. Avcı sayısı azdır ve avlanan hayvanlar genellikle et ya da kürk için değil, eğlence amacıyla öldürülür.

Adanın ekonomik anlamda kalkınmasını amaçlayan yerel yönetim stratejileri başarıya ulaşamamış ve bu durum beraberinde açlık ve yoksulluğu kaçınılmaz hale getirmiştir. Çehov eserinde, maden işçilerinin açlıktan ölmek için mum dahi yediğini dile getirir. Devlet tarafından günlük gıda yardımı sağlanmaktadır ancak bu miktar insanların sağlıklı bir hayat sürebilmeleri için yeterli değildir:

Kış boyunca bir parça ekmeği bile olmayan ve yalnızca şalgam yiyerek hayatta kalan ailelerden söz ediliyor. Benim gelişimden kısa bir süre önce ikinci Arkovo'da yerleşimci Skorun açlıktan ölmüş. Komşularının söylediklerine göre üç gün boyunca yalnızca bir funt ekmek yemiş, uzun zamandır da böyleymiş. Bizi bekleyen de aynı keder dedi bana yakınlarındaki ölümden ürken komşuları (Çehov, 2023:162).

Hapishaneler ve Ceza Sistemi

Sahalin Adası'nda Due, Voyvoda, Korsakov, Aleksandrovk, Derbinsk ve Rıkovsk olmak üzere toplam altı tane hapishane bulunmaktadır. İçlerinden en kötü durumda olan ise adada ilk kurulan Due Hapishanesidir. Hijyen, düzen ve beslenme gibi konularda diğer yerlere göre daha iyi bir konumda yer alan hapishane ise Rıkovsk'tur. Hapishanelerin genelinde, duvarlar ve zeminler pislikten siyaha dönmüş, tahta kuruları tüm koğuşları ele geçirdiği hijyenden tamamen uzak bir ortam hakimdir. Ağır işlerde çalıştıktan sonra üstleri başları ıslak bir şekilde koğuşa dönen mahkûmlar, kıyafetlerini ve ayakkabılarını kurutmak için herhangi bir alana dahi sahip değildir. Kalabalık olan koğuşlardaki havasızlık ve koku sorunu mahkûmların sağlıklarını ciddi ölçüde etkilemektedir: "İçerisi öyle buharla doluyor ki ayazda pencereler sabaha kadar içeriden buz tutuyor ve kapkaranlık oluyor; hidrojen sülfür, amonyak ve diğer gazlar su buharı ile birlikte havaya karışıyor ve gardiyanların deyişle insanın burnunun direğini kıran bir ortam oluşuyor" (Çehov, 2023: 162). Mahkûmlar, şiltenin dahi olmadığı soğuk ve dar alanlarda yaşamak zorunda bırakılmıştır. Yazar, bazı hapishanelerde tuvalet için ayrı bir yer olmadığını ve mahkûmların 20 kişinin gözü önünde doğal ihtiyaçlarını bir kova ile karşıladıklarını belirtir (Çehov, 2023: 118).

Tüm mahkumların prangaya vurulmadığını eserinde belirten yazar, pranganın mahkûmun işlediği suça bağlı olarak kullanıldığını ve defalarca suç işleyen sekiz mahkûmun el arabasına zincirli bir şekilde yaşam sürdüğünü dile getirir. Tüm bu insanlık dışı şartlarda, yaşamlarını sürdürmeye çalışan mahkumlar arasında alkol kullanımı, hırsızlık ve kumar oranı da oldukça yüksektir. Kumar ve hırsızlık sadece mahkumlar arasında değil gardiyanlar arasında hatta tüm adada çok yaygındır. Ahlaksızlık, rüşvet ve usulsüzlük sadece mahkumlara özgü değildir. Yazar, bazı hapisanelerde zengin mahkumların zorunlu işe kendisi yerine başka bir mahkûmu gönderebildiğini ve bu duruma hapishane yönetiminin göz yumduğundan bahseder.

Dayak, kırbaç, el arabasına zincirlenme gibi suçlunun hem kişiliğini küçük düşüren hem de ona acı veren cezalar oldukça yaygındır. Adada neredeyse 100 olaydan 94'ü dayakla sonuçlanır. *"Bizim sahilinde fiziki ceza neredeyse yok denecek kadar az uygulanır"* (Çehov, 2023: 425) şeklinde açıklama yapan adanın yöneticisi Vladimir Kononoviç, fiziki cezalara tamamen karşı olmasına rağmen evinin 200-300 adım ötesinde her gün dayak yiyen mahkumlardan bir haberdirdir. Öyle ki dayak yiyenler arasında hamile kadınlar dahi bulunmaktadır.

Dayak, artık mahkumlar için oldukça sıradan bir eylem haline gelmiştir çoğu zaman herhangi bir korku ya da acı uyandırmaz. Mahkumlar, özgür biri gördüklerinde elli adım değil de yirmi ya da otuz adım kala şapkalarını çıkardıkları gerekçesiyle dahi dayak yiyebilmektedir. Sıkı yönetim, tek düze yaşam, toplumsal izolasyon ve zorunlu çalışma mahkumlarının insani yönlerini körelterek onları daha asi ve içe kapanık bir hale getirir (Devdariani ve Rubtsova, 2020: 246). Böyle bir ortamda ıslah olmak yerine mahkumlar, çoğu zaman hastalıklara, açlığa ve şiddete direnerek sadece hayatta kalmaya çalışır. Bu bağlamda mevcut cezalandırma sistemi ne adalet üretir ne de toplumsal güvenliği tesis eder; sürdürülebilir çözüm, bireyi anlamaya, eğitmeye ve insan onuruna uygun koşullar sunmaya yönelik bir yaklaşımdır ancak bunların hiçbiri Sahalin'de bulunmamaktadır.

Sürgün Adasında Kadın, Aile ve Çocuk Olmak

Çehov, 1890 yılında Sahalin'de 860 resmi nikahlı, 762 gayri resmi birliktelik olduğunu belirtir. Hayat arkadaşlığı, kolonide geleneksel yaşam tarzı haline gelmiştir. Gayrimeşru birliktelikler, Rusya'nın hiçbir yerinde burada olduğu kadar yaygın değildir. Bu kadar yüksek oranda gayrimeşru birlikteliğin olmasının nedenlerinden biri, sürgün edilen mahkûm eşlerinin boşanmaya razı olmamasıdır. Bu durumun ardında, boşanmanın günah olduğu inancı, bu sürecin zorlukları ya da gereksizliği yönündeki kanaatler yatmaktadır. Ayrıca, resmi evlilik yapmanın önündeki bürokratik engeller, birçok yerleşimciyi bundan vazgeçmeye itmiştir. Gayrimeşru ya da Sahalin'de kullanılan adıyla "ortaklaşa hayat arkadaşlığı" ya da "ortaklaşa çiftçilik" ne yönetim tarafından ne de yaşayanlar tarafından yadırganır, tam tersine bu durum desteklenir çünkü kolonileşme faaliyetleri için bu gerekli görülmektedir.

Çehov'un topladığı verilere göre, koloni halkı içinde her 100 erkeğe karşılık 53 kadın düşmektedir (Çehov, 2023: 316). Sahalin'de mahkûm olan eşlerinin peşinden adaya gelen özgür kadınlar da vardır ancak onların sayısı suçlu kadınlara oranla çok daha azdır. Hapishane yönetmeliğinde, kadınlar için özel bir iş tanımı bulunmamaktadır. Kadınlar; memurların, gardiyanların, yerleşimcilerin veya zengin mahkumların hizmetine verilir. Kadınların seçimi bile adanın kuzey ve güney bölgelerine göre farklılık gösterir, daha genç ve güzel olanlar adanın kuzey kısmına gönderilirken daha yaşlı olanlar güney kesimlere alınır. Kadınlara yönelik tutum son derece aşağılayıcı ve serttir. On yıl öncesine kadar adaya getirilen kadınlar doğrudan genelevlere alınmaktadır. Daha sonra bu uygulama kaldırılır ancak kadınlar, hayatlarını kazanmak için bedenlerini kullanmaya devam etmek zorunda bırakılmıştır:

Aleksandrovsk'ta dediğine göre dokuz yaşında fahişeliğe başlayan on altı yaşında bir kız çocuk karşılaşmıştım. Kızın annesi vardı ama Sahalin'de aile ortamı her zaman kızları kurtarmaya çare olamıyor. Kızlarını satan ve hatta pazarlığını da kendisi yapan bir çingeneden bahsediliyor. Özgür kadınlardan biri Aleksandrovsk'ta açtığı mekânda yalnızca akrabası olan kızları çalıştırıyor (Çehov, 2023: 417).

Adadaki doğum oranı da oldukça fazladır. 1890 yılı itibarıyla adada toplam 2122 çocuk bulunmaktadır. Ancak yeni bir çocuğun dünyaya gelmesi sevinç ve mutlulukla değil büyük bir umutsuzluk ve kederle karşılanır:

Yeni bir çocuğun doğumu öyle bayram gibi karşılanmıyor; bebeğin başında ninni söylenmiyor, duyulan yalnızca öfke dolu serzenişler. Anne ve babalar çocuklarını neyle besleyeceklerini bilmediğinden, Sahalin'de doğru düzgün bir şey öğrenemeyeceklerinden dert yaniyor ve keşke Tanrı en kısa sürede yanına alsa diyorlar (Çehov, 2023: 348).

Zorlu ada şartlarına rağmen, çocuklar Sahalin'deki hayata bir nebze de olsa sıcaklık ve neşe getirir, manevi destek sağlar. Çehov'un gözlemlerine göre, çocuk sahibi olanlar, olmayanlara göre ada şartlarında daha güçlü kalır. Çocukların hem fiziksel hem de ruhsal açıdan sürgün hayatından olumsuz yönde etkilenmesi elbette kaçınılmazdır ve bu etkiler adadaki çocukların oynadıkları oyunlara dahi yansır. Sahalinli çocukların neredeyse hepsinin ölüm sebebi sindirim hastalıklarından kaynaklanır. Açlık, soğuk ve yüksek nem çocukların metabolizmalarına ciddi anlamda zarar verir.

Adadaki çocuklar için 15 yaşına kadar devlet tarafından "tayin" adı altında bir yardım ödeneği verilmektedir. Çocuklara verilen bu yardım da memurların inisiyatifine bırakılmıştır. Bir veya üç ruble arasında değişen bu az miktardaki yardım, çoğu zaman anne ve babalar tarafından çocukların ihtiyaçları için kullanılmaz.

Sahalin'de, çocuklar için verilen eğitim sistemi sadece kâğıt üstündedir. Adada toplam beş okul bulunmaktadır. Okullar bölge yöneticilerine ve hapishane müdürlerine bağlı şekilde yönetilmektedir. Adadaki öğretmenlik mesleği, hayatları boyunca öğretmenlik yapmamış kürek mahkumları tarafından yapılmaktadır. Verdiği hizmetten ancak 10 ruble kazanabilen sözde öğretmenler yerine dışardan öğretmenlik eğitimi almış uzmanlar getirmek yönetim tarafından gerekli görülmez. Adadaki okuma yazma oranı da çok düşüktür; erkek nüfus içinde yetişkinler ve çocuklar dahil okuryazar oranı %29, kadınlar arasında ise sadece %9 dur.

Sahalin'de Hastalık, İhmal ve Sessiz Ölüm

Anton Çehov, edebi çalışmalarının yanı sıra doktorluk mesleğini yaşamı boyunca bırakmamış, Rusya'nın çeşitli yerlerinde yardıma muhtaç insanlara hizmet etmekten hiçbir zaman vazgeçmemiştir. Sahalin'e geldikten sonra da buradaki hastaneleri ve sağlık birimlerini ziyaret ederek hasta mahkumlarla yakından ilgilenmiştir. Yazar, sağlık sistemi ve hastanelerin durumunu da adadaki diğer hizmet kurumları gibi son derece yetersiz ve işlevsiz bir halde bulur.

Sağlık hizmeti veren personel sayısının azlığına vurgu yapan Çehov, bazı hastanelerde temiz pamuk ve tek bir ilacın dahi olmadığını, olan ilaçların da tarihinin çoktan geçtiğini dile getirir: *"Karbonik aşırt çözelti istiyorum veriyorlar ama epey sonra, belli ki burada fazla kullanılmıyor. Ne leğen var ne pamuk ne sonda ne de doğru düzgün makas ne de yeterince su"* (Çehov, 2023: 469).

Mahkûmların istedikleri zaman hastaneye gidip tedavi olması söz konusu değildir. Hasta bir mahkûmun hastaneye gidip gidemeyeceği de hapishane memurunun kararına bağlıdır. Mahkûm, ağır bir hastalık geçirmesine rağmen gerekli izni alamayıp ölüme terk edilebilir. Sahalin Adası'nda insan yaşamı, bir memurun iki dudağının arasındadır: *"Hasta çalışırken enkaz altında kaldığını, böğrünü yaraladığını, sağlık ocağına gitmek istediğini ama sağlıkçının izin vermediğini, bu aşagılamaya dayanamayıp intihara kalkıştığını ve boğazını kestiğini söylüyor. Boğazında sargı bezi yok, yara kendi haline bırakılmış"* (Çehov, 2023: 468).

Yazar, adadaki ölüm raporlarını da inceler ve eserinde bu konuda istatistik veriler sunar. Elde ettiği veriler doğrultusunda adadaki ölümlerin üçte biri solunum hastalıklarından kaynaklanır, ada sakinlerinin %15'i ise verem hastalığından ölmektedir. Kilise kayıtlarında ise ölümler, "hayata uygun bir gelişim göstermedi", "aşırı içkiden öldü", "ruhsal hastalıkta öldü" ya da "bedenindeki iltihaptan öldü" şeklinde kayda geçirilmiştir.

Sonuç

Anton Çehov'un, ada sakinlerinin deyimiyile "etrafi deniz, içi kederle dolu" olan Sahalin'e gerçekleştirdiği bu yolculuk, dönemin Rusya'sında geniş yankı uyandırmış ve kamuoyunda büyük bir kahramanlık olarak değerlendirilmiştir.

Yazarın, yolculuğu ardından kaleme aldığı "Sahalin Adası" adlı eserinde adadaki yaşam koşulları ve sürgün sisteminin tüm gerçeklikleri detaylı biçimde ortaya koymuş, böylece hükümetin uyguladığı sürgün ve kolonileştirme politikalarının başarısız yönleri gözler önüne serilmiştir. Eser, yalnızca edebi bir başarı değil, aynı zamanda güçlü bir toplumsal eleştiri ve vicdan çağrısı niteliği taşımaktadır.

Eserin, "Sahalin'in Ansiklopedisi" olarak anılması, onun belgesel ve bilimsel niteliğe sahip bir yapıt olduğunu da ortaya koymaktadır.

Çehov, Moskova'ya döndükten sonra Sahalin'deki çocuklar için yardım çağrısında bulunarak kendi girişimleriyle Sahalin'deki okullara eğitim ve kitap desteği sağlamıştır. Yazar, hukukçu arkadaşı Anatoli Koni aracılığıyla sürgündeki kadın ve çocuklara yardım desteği sağlayan cemiyetlerle irtibata geçmiştir. Bu doğrultuda cemiyetin kurucusu Y. A. Narişkina'nın öncülüğünde, adada üç yetimhane, bir kreş ve istihdam

kurumu açılmıştır. Ayrıca aynı kurum altında adadaki mahkûmlara ve yerleşimcilere okuryazarlık eğitimi verilmeye başlanmıştır (Koni, 1989: 465).

Söz konusu gelişmelerin ardından hükümet bölgeye çeşitli inceleme heyetleri göndererek adadaki sürgün yaşamına ilişkin rapor hazırlanmasını istemiştir. Ancak tüm bu araştırmalar kapsamında hazırlanan raporların kamuoyuyla paylaşılmasına izin verilmemiştir. 1905 yılı itibarıyla yetimhaneler için devlet fonu tahsis edilmeye başlanmıştır.

Sonuç olarak, Sahalin'i gerçek manada tanıtan ve onu Rusya'ya bağlayan kişi Çehov'dur. Büyük yazar aracılığıyla gerçekleşen tüm sosyal ve siyasal etkiler, adadaki bazı şartların düzelmesini sağlasa da yeterli düzeyde bir iyileşme kaydedilememiştir. 1906 yılında ise Sahalin Adası, resmî olarak sürgün statüsünden çıkarılmıştır.

Kaynaklar

Çehov, A. P. Polnoye sobraniye soçineniy i pisem v tridsati tomah, tom četvertiy yanvar 1890-fevral 1892. Moskva: İzdatelstvo Nauka, 1976.

Çehov, A. P. çev. Uğur Büke. Bütün Eserleri XIV. Gezi Notları, 1890. Sibirya ve Sahalin Adası. İstanbul: Alfa Yayınları, 2023.

Devdariani N. V ve Y. V. Rubtsova Y. V. "Nravstvenniye problemı 'Ostrova sahalin' k 160-letniyu pisatelya." *Baltiyskiy gumanitarniy jurnal*. 4 (2020): 254-249.

Gitoviç, N. İ. Letopis jizni i tvorçestva A. P. Çehova. Moskva: Gosudarstvennoye izdatelstvo hudojestvennoy literaturı, 1955.

Koni, A. F. der. Mironova, G. M. ve Mironova, L. G. Vspominaniya o pisatelyah, Moskva: İzdatelstvo Pravda, 1989.

Provatorova, O. N. Naturalistiçeskiye tendentsii v proze A. P. Çehova. Orenburg: OGU, 2017.

Stanko, A. İ. Liçnost i publitsistika A. P. Çehova. Rostov: İzdatelstvo YUFU, 2009.

Suhıh, İ. N. Problemı poetiki A. P. Çehova. Leningrad: İzdatelstvo leningradskogo universiteta, 1987.

Troyat, H. çev. Vedat Günyol. Çehov (Yaşamı/Sanatı) Ankara: Ada yayınları, 1987.

Vısokov M. S. ve diğer. İstoriya Sahalina i Kurilskih ostrovov s drevneyşih vremen do načala XXI stoletiya: Uçebnoe posobiye dlya studentov vısshih uçebnih zavedeniy regiona po spetsialnosti 'İstoriya'. Yujno-Sahalinsk: Sahalinskoye knižnoye izdatelstvo, 2008.

Yermilov, V. Çehov 1960-1904. Moskva: İzdatelstvo Molodaya gvardiya, 1949.

Zafer, Z. Anton Çehov'un Öykü Sanatı (1.Baskı). İstanbul: Cem yayınevi, 2002.

ANTON CHEKHOV'S OBSERVATIONS ON SAKHALIN ISLAND

Zümürüt ZEREN

ABSTRACT

Anton Pavlovich Chekhov, one of the leading figures of 19th-century Russian literature, wrote "Sakhalin Island" following his long journey in 1890 to Sakhalin, the largest island in Russia. During this journey, Chekhov systematically recorded his observations and impressions, which formed the basis of his work. Composed with an objective and analytical approach, the book goes beyond literary expression to function as a sociological and scientific document. In the work, Chekhov presents official documents, statistical data, anecdotal narratives, individual portraits, and descriptions of nature within a coherent structure. In addition to Sakhalin's historical, geographical, and physical features, the book offers a detailed analysis of the island's social, economic, and moral conditions. This study first examines the formal and artistic characteristics of "Sakhalin Island", and then focuses on key social elements such as the living conditions of convicts and settlers, the penal and prison systems, labor organization, economic structure, the status of women and children, and access to education and healthcare. Through these aspects, the work provides a comprehensive account of exile life on Sakhalin Island under Tsarist rule at the end of the 19th century.

Keywords: 19th-century Russian literature, Chekhov, Sakhalin Island, travel notes, exile